

הלילה אישן ליד הקיר

מליטאית: סיון בסקין

אני מבינה מצוין שהסיפור היה חייב להסתיים אחרת. בצורה ברורה יותר. הגיונית. עם פתרון משכנע. עם סיום חביב, כזה שמוצא חן בעיני המורה (האמא והדודה), ברור מהקריאה הראשונה, כמו שידעתי לפתח אפילו בחיבורים בנושא לבחירה בכיתה י"א. מדוע בכל זאת לא כתבתי אותו עד הסוף? הרי נדמה שהיה לי הכול: עלילה שאי אפשר להמציא, דמות בעלת אופי, מוות.

גיידרה רדווילביצ'וטה (ילידת 1960) היא, ככל הנראה, הסופרת הליטאית הפופולרית ביותר. זה מוזר, מפני שהיא אחת המבקרות הנאמנות ביותר של שגשוג הספרות ברמה נמוכה, ומייצגת בכנות את ההכרח בקריאת ספרות איכותית. קריירת הכתיבה שלה החלה בסוף שנות התשעים, אחרי תקופה של הוראת ספרות בבית ספר ופרק קצר של מגורים בארה"ב, אז התחילה לפרסם מסות בעיתונות תרבות. אפשר לומר שהיא האמא של המסה הליטאית העכשווית, סוגת הפרוזה הפופולרית ביותר כיום; אבל מעטים משתווים לה בסגנון ובמבנה השקולים שלה. המסות שלה עוסקות בחוויות יומיומיות שהופכות כבמעשה קסם לחזון מופלא. היא מרבה לדון במצבן של נשים ומעמידה במבחן סטריאוטיפים תרבותיים וחברתיים שונים ביחס אליהן. כמי שמעידה על היותה מעריצה של ולדימיר נבוקוב, היא בוחרת בנימה אישית וגלוית לב ביצירתה הספרותית. רדווילביצ'וטה זכתה בפרסים רבים, כולל הפרס הליטאי הלאומי לתרבות ולאמנות, ויצירותיה תורגמו לשפות רבות, כולל צרפתית, דנית, רוסית, שוודית, אנגלית וספרדית.

המסה "הלילה אישן ליד הקיר" נכללה בקובץ באותו שם, שהוא קובץ המסות השני של הסופרת (וילנה: בֵּלְטוּס לְנֶקוּס, מהדורה ראשונה 2010, מהדורה שנייה 2015), נכללה ברשימה הקצרה של פרס ספר השנה לשנת 2011 וזכתה בפרס האיחוד האירופי לספרות לשנת 2012. הדמות הראשית, אם בכלל אפשר לדבר

על דמויות במסות, היא אישה לא נשואה ובודדה בגיל מסוים. הסופרת מדגישה כאן את הבדידות, ולא את מערכות היחסים. הבדידות מפחידה, נחשקת וגם בלתי ניתנת להשגה. את הנושא המרכזי משלים מגוון רחב של נושאים אחרים, תוך התייחסויות קלות לזיהוי לחיי יומיום ארציים, משמות מותגים ועד כוכבים הוליוודיים. הדבר חושף את גישה האישית כלפי החברה ובעיותיה. מבקרים מציינים שנושאים אלה הופכים את הספר לקל לקריאה עבור קהל רחב מאוד, ומכאן הפופולריות שלו. אבל זו אינה "ספרות פופולרית". הכתיבה היא מתוחכמת ושקולה במיומנות רבה. מלכת המסה הליטאית מייטיבה לעשות את מלאכתה פעם אחר פעם.

(מובא באדיבות מכון התרבות הליטאי)

מדוע בכל זאת לא כתבתי את הסיפור ההוא על אותה אישה בודדה ומזדקנת? הרי לכאורה היה לי הכול: עלילה שאי אפשר להמציא, דמות בעלת אופי, מוות – אני אוהבת כשנקבר בסיפור אדם רגיש, טוב, שקורס תחת עול הנסיבות, אז הקוראים חושבים שהכול קרה באמת, ובוכים. ידעתי ממה עליי להתחיל, והרגשתי כיצד צריך לסיים. כבר בחרתי אפילו ציטוטים. אחד מהם, מאת סילביה פלאט, התאים לתחילת הסיפור: "לצערי, רק המתים פוגעים בי בתשומת לבם, ושום דבר כבר לא יקרה." השני, למיטב זיכרוני מאת מחבר ליטאי, התאים לסיום, אבל הוא עצמו – כמו נעלם לי מהראש לפני רגע. אני מזדקנת... לא צבעתי את השער בזמן. אני לא בוכה בסרטים, התחלתי להכין אוכל בלי להתייחס למתכונים, איך שיוצא, ממה שאני מוצאת בבית. אני לא שותה שרדונה, מפני שאחרי שני גביעים פעימות הלב שלי מתחילות לעלות לגרון, אבל בכל זאת אני עוד לא יכולה לעזוב את הוויסקי. הסתובבתי עכשיו כמה ימים עם רכבת מטורפת בגרביון, מהעקב ועד האגן, אף על פי שראיתי אותה (ועוד רבים ראו). התחלתי לאבד עניין באמצע ויכוחים, אף על פי שאני יודעת שהייתי יכולה להוכיח את צדקתי ביעילות ובלי מאמץ רב. לא נישקתי את החתול נשיקת לילה טוב, כמו שעשיתי עוד לפני חמש שנים. לך לישון בלי נשיקה, נחש, חשבת. גם לי אף אחד לא מאחל פה ערב נעים, פרט למנחים של התוכנית "פנורמה". גם אילו הייתי מנשקת אותו, זה לא היה מוצא חן בעיניו... התחיל לנדוף ממני ריח שאין דרך לפרק למרכיבים, מין ריח כללי, כמו ריח של פרחים נובלים במים שאף אחד לא מחליף. חשבתי שאולי רק בגלל הריח הזה הבת שלי, שעדיין ישנה אתי פעם במיטה הרחבה, מתעטפת בשמיכה שלה במקום החביב עליי ומודיעה בקול "קשוח": "הלילה אני אישן ליד הקיר". הרי היא, כמו כל אדם, זקוקה לביטחון. הילדה מתבצרת באמצעות "בשר תותחים" נובל מפני רוחות הרפאים, שכמו מתקרבות לפעמים למיטה מתוך ארון הבגדים שלנו, שפתוח קמעה יום ולילה. שאלתי אותה איך נראות רוחות הרפאים האלה. היא אמרה: "יש שתיים: אישה שהשער שלה מכסה את הפנים, עם עיניים מעץ שעשויות מהכפתורים של מעיל החורף שלך, וילד שמנמן יחף, שנראה כמו מתאבק סומו." שום דבר מפחיד... גם אותי ייסרה בילדותי אימת הדלת הפתוחה.

התחלתי לשכוח לא רק ציטוטים לצורך סיפורים שלא נכתבו, אלא גם דברים חשובים בהרבה. למשל, אני לא מצליחה להיזכר אם לקחתי אתמול את הכדור ההכרחי נגד לחץ דם. מתי היה קרב גרינוולד אני זוכרת – ב־1410. אבל מי בדיוק נלחם בו – כבר לא...

כשהחלה מלחמת רוסיה-גאורגיה, והדובר של פוטינ, מדבדב, הכיר בעצמאותן של אבחזיה ודרום אוסטיה, קיבלתי¹ בדיחה בדואר האלקטרוני. שאלה: "היכן נמצא החוץ-לארץ הקרוב ביותר?" תשובה: "במרחק שמונה שעות נסיעה בטנק." את הבדיחה אני זוכרת, אבל מי שלח לי אותה – לא. אני לא יכולה לבדוק, כי אני מוחקת את ההודעות מיד. זה הכרחי לי, כמו לזרוק זבל בכל ערב. אני לא זוכרת אם אהבתי או לא אהבתי את הגבר בחולצת פשתן שפגשתי לפני ארבע שנים במעבורת בדרך לנידה? ושביליתי אתו שבוע ליד הים. אבל אני רואה בבירור, כמו על מסך קולנוע: הנה הוא קונה בקלייפדה נעליים חדשות. בעיר העתיקה שם התעופפה תחת רגלינו חיה משונה, כנראה צ'ינצ'ילה שחמקה מהכלוב. ידידי הסתובב במשך כמה ימים בלי לגזור מהנעליים את התווית ושר כל הזמן אותו השיר: "את לי הסחלב של הרגש, אני רק בסרט צופה." במשך השבוע כולו התייגעת במאמץ לפענח את פשרן של המילים האלה, החבוי בהן בעדינות. כשחזרתי מהחופשה, חברה אחת שאלה: "אז שכבתם שם או לא?.." אני לא זוכרת.

את הסיפור שהזכרתי בהתחלה, על ויקטוריה הבודדה והמזדקנת, לא כתבתי, אולי גם מפני שהתחלתי בדרך אגב להעריך את עצם הכתיבה. אני ממציאה עכשיו איזו עלילה ופשוט פורמת אותה בלי רחמים, כמו סוודר ישן. אני לא היחידה שבגיל כמעט חמישים, נהנית לקרוא הרבה יותר מאשר לכתוב. כשהבת שלי יוצאת לבקר חברה בערב כזה סגרירי, גשום, נוח לרצח מתוכנן מראש, אני מתכסה בשמיכה הצבאית שקניתי בחנות של בגדים אמריקניים מיד שנייה, פותחת איזה ספר שקראתי כבר מי יודע כמה פעמים, והעולם מתחיל להיפתח אליי מחדש: "המכה שפרצה את הדלת כמו מילאה את החדר באבק סמך. דוק חריף, כמו של קבר, כיסה את כל החדר, המעוצב והמרוהט כמו חדר המיטות של זוג נשואים טריים אחרי מסיבת החתונה: את הכילה הוורודה הדהויה, את המנורות תחת האהילים האדמדמים, את שולחן האיפור שעליו מסדר של בקבוקוני בדולח מעודנים ושל פריטי טיפוח גבריים מכסף כה דהוי, עד שלא היה אפשר לראות את החריטות. ביניהם, כאילו הוסרו זה עתה מהצוואר, שכבו עניבה וצווארון, שכשהרימו אותו, נשאר על האבק של מישור השולחן חצי סהר חיזור." קראתי כדי להתרחק מהכתיבה. בנוסף, שקעתי באינטרנט. לא התעמקתי בחדשות, מפני שהן לא השתנו בחמישים שנות חיי: יהודים וערבים נלחמים אלה באלה, פיראטים שולטים באזורים ימיים כלשהם, פורצים גונבים ציורים ממוזיאונים, מדענים ממציאים תרופות חדשות והטבע ממציא מחלות חדשות, השלטון מלכין הון, ניתוחים של אנשי מדע המדינה אינם נחוצים לאיש אלא להם עצמם, האנשים הפשוטים מרוויחים מעט מדי, והאקלים הולך ומתחמם לאטו. מדי פעם צפיתי בכתבות מצולמות מכל מיני גני חיות משונים, שאליהם הובאו גורים קטנים – דובוני קוטב, קואלות, גורי טיגריס; קראתי ביקורות ספרים, לרוב נטולות שאר רוח, והתחלתי לחפש מודעות על מכירת נכסים. התעניינתי בדירות בלבד. לא תכננתי

- 1 המספרת אכן לא מדייקת: בזמן מלחמת רוסיה-גאורגיה (2008) דמיטרי מדבדב לא היה דובר של פוטינ אלא נשיא רוסיה, ואילו פוטינ שימש כראש ממשלה. נשיאותו של מדבדב נועדה ליצירת מראית עין של חילופי שלטון ותו לא. כל הערות השוליים הן מאת המתרגמת.
- 2 עיירת נופש בחוף הבלטי של ליטא.

לרכוש שום דבר בעצמי, גם לא רציתי וגם לא היה לי כסף לזה. בנוסף, כאן, במקום שבו אני גרה בעיר העתיקה, מוקפת בחדרי אירוח לתיירים, אני נהנית מהשלווה המושלמת. הבעלים של בית ההארחה, שגם את שם משפחתו אינני זוכרת, ריצף והאיר על חשבוננו את כל החצר, ושתל שני עצים צעירים בכדי חמר ענקיים. ענפי העציצים אינם גדלים מעלה, אל השמים, אלא מטה, אל השאול. כשחם, משתחלת אליהם חתולה בצבע חמר כדי לנמנם. היא נראית כמו מתה. רק כשמכונית נכנסת דרך שער החצר, היא פוקחת עיניים ירוקות, מושכת את אוזניה לאחור בתנועה אחת ונעשית דומה לנפרטיטי. בקיץ עומדת בחצר האגבה של הקשישה שגרה מולי, כי הצמח זקוק לגשם אמתי. הקשישה יושבת על שרפרף צבוע לבן בהמתנה לרגע שבו תיראה הפריחה החד-פעמית של הצמח, ובכל בוקר מסירה מענפיו איזה בגד של הומלס לילי שנתלה שם בכוונה, שקית או גרב. פעם טאטאתי בחושך אבק מהשבילים, וכששבתי אל חדר המדרגות נשכבתי ליד העציץ מאחורי אותה אגבה – שמי החצר הסגולים נראו כמפולחים למשולשים מכוכבים. פעם אחת בלבד הייתה כאן פתאום פניקה, בחצר שלנו. בחורף הופיע מעל הגג עשן כהה ומסריח. היפנים היו הראשונים לרוץ החוצה – הבעלים של בית ההארחה הסביר לי אחר כך שאחרי הירושימה הם מגיבים באופן אינסטינקטיבי לכל עשן. הזמנו מכבי אש. הגיעו שתי כבאיות, אבל הן לא הצליחו להיכנס דרך שערי החצר. הגברים רצו למעלה במדרגות, פרצו את הדלת של עליית הגג, והתברר שהעשן תקין ושהוא בוקע מתוך קמין. שכן אחד בשם דמיטרי שרף בתנור שלו צמיגים ישנים. הוא פתח לנו את הדלת בתחתונים ובגופייה, שאני לא מסוגלת לקרוא לה חולצה, הן מסיבות של מסורת והן מסיבות של עיצוב. היפנים צילמו אותו בתור "מקומי". חוץ מזה, החצר אינה רועשת כלל, אפילו משעממת. לכן הבעלים של בית ההארחה המשיך לקנות דירות מאלכוהוליסטים או מאנשים בודדים שהתקשו לממן דירות גדולות מדי עבורם, מה גם שהאנשים עצמם רצו לעבור לדירות חדשות, "ו דומה ס בולשימי אוקנאמי"³. מנהל בית ההארחה מברך אותי בכבוד מיוחד, רבים מברכים אותי כך, כי פניי נראות כמו פנים של מורה לאתיקה, ואף אחד לא חושד שתחת המסכה הזאת רוחשת להקה של מחשבות בלתי נשלטות, רותחות ושוקות פתולוגיות, דמיון נכרך במציאות.

...כמו שהזכרתי, כשהתעניינתי במודעות נדל"ן באינטרנט, לא חיפשתי דירה לעצמי אלא לבן-דודי. הוא עצמו עסוק מכדי להקדיש לכך שעות על גבי שעות. הוא אמר לי: "תזכרי, בחיפוש דירה הכי חשובים שלושה דברים. הדבר ראשון – מיקום. השני – מיקום. והשלישי – גם כן מיקום." בהתחשב בגילו של בן-דודי (נולדנו באותה שנה), חיפשתי דירה שלא תעלה יותר מ-300 אלף, מפני שהוא התגרש מאשתו השנייה, השאיר את דירתו לבנותיו, ולכן יכול היה כעת להשיג רק משכנתא קצרת מועד ללא שאיפות מיוחדות. אבל הוא בכל זאת בחר את הדירה בעצמו, שילם כמעט מיליון, והוא עדיין גר בעיר אבל בסמוך ליער. בשוכבו ובקומו הוא רואה את הזריחה ואת השקיעה, אבל מחלונות שונים, ואילו הייתי אוהבת השוואות ציוריות, הייתי אומרת שכשהוא יושב בערב במרפסת בשמש

3 רוסית: "לבתים עם חלונות גדולים".

היער, הוא טובל בה כמו שקית תה בספל. נסעתי לראות את המיליון הזה. הטרוֹליבוס⁴ עצר ממש ליד האורנים, קול נשי הודיע ממש ככה: "תחנה אחרונה – יער" (תחנה עוד יותר אחרונה הייתה אמורה להיות "פטריות"). ארנב רץ למרפסת הדירה כדי לאסוף שאריות מזון. בערוגה פרחו פרחי אמנון ותמר. בן־דודי סימן קן ציפורים בכלונסאות עץ בדשא. כשהציפור עפה לצוד חרקים, היא נעמדה על אותו כלונס והתנדנדה קדימה ואחורה. כמו שיש נשים שיוצאות לקניות ועוצרות על מפתן הבית מתוך ספק אם סגרו את הגז. בן־דודי כבר קנה דירה, אבל ההרגל שלי לחפש מודעות באינטרנט נשאר. יום אחד לחצתי בהיסח הדעת על העכבר, אבל תשומת הלב שלי התחילה לנדוד מהמחירים לעבר משהו אחר לגמרי. אדם חסר דמיון היה אומר, לזוטות. הרגשתי שחלום הילדות הנדוש שכולם חלמו מתגשם. עברתי מתמונה לתמונה, ברוב המודעות הייתה תמונה אחת או שתיים; אם הדירה הייתה מפוארת ובעליה טיפש (לרוב יש קשר בין הדברים), היו עשר או שתיים־עשרה תמונות, והרגשתי כמו גיבור סרטו של קים קי־דוק, 'להרגיש בבית'. פתאום קלטתי שבלחיצת עכבר אחת אני צופה בקיר של דירה זרה, מתרווחת לפרק זמן קצר בשטח זר, מפשפשת בין רהיטיהם וחפציהם של אנשים לא מוכרים (ולפעמים קרה שמוכרים) בלי להשאיר עקבות. אני אפילו לא באמת קולטת אם סרטו של קים קי־דוק עורר את התשוקה הזאת בתת־המודע שלי, או שהיא הייתה מופיעה בכל מקרה, כמשיכה להכרת חייהם של אנשים אחרים, להשוואה בין חייהם לחיי, לאפשרות לא להסיק שום מסקנות ובכל זאת לחוות תחושה נעימה. כדי לפרוץ לשטח זר, לא הייתי זקוקה למאמץ או לחשכה, ולא התייסרתי לא מפחד ולא מרגשי אשם. התרווחתי בבתים זרים ללא הזמנה, אבל באופן חוקי. לא הייתי צריכה לדחוף פלאיירים מתחת לדלת, כמו הגיבור של 'להרגיש בבית', שהיה מוצא אותם כעבור ימים אחדים וכך מוודא שבעלי הבית נעדרים: מהתצלומים הם נעדרו תמיד. לפעמים אנשים השאירו במבואה נעלי בית, מטריות, תיקי יד, ילקוטים, ספרים. באחת הדירות, על ארגז הנעליים, כאילו במיוחד בשבילי, כמו פיתיון נוצץ לדג, שכבה ליד כובע ירוק הביוגרפיה המפורסמת של נבוקוב, מאת בריאן בויד (רק ספרים בעובי הזה, תשע מאות עמודים, אפשר לזהות בתצלומים). יכולתי לדמיין את בעלי הדירה, אבל לא טרחתי, מה שעניין אותי הייתה הנדידה עצמה. העיסוק הזה היה מוכרח להיות וירטואלי לחלוטין, אבל הפך לאינטימי להחריד. התרוצצתי בעקבות המודעות בחדרים בלי להשתקף במראות, בלי ריח, בלי קול, בלי פנים, וכמו שחשבתי עד ערב אחד בשבת, בלי השלכות. חלק מהדירות היו זכורות לי לאורך זמן, ואילו אחרות, אין לדעת מדוע, נעלמו מיד מרישומי הזיכרון. אני זוכרת שפעם אחת ספרתי את הפירות שהושארו בקערה על שולחן המטבח, הם צולמו רק למען אפקט הצבע – שני תפוזים, בננות, שלושה תפוחים ירוקים ואשכול ענבים אדומים. בעטתי בכדור של ילדים בפרוודור, שהופרד ממבואת הדירה (את הבניין הזה ברחוב אוֹלְנְדו הכרתי אפילו על פי הכתובת, ובאמת שיחקתי באותו פרוודור עצמו בכדור עם ילדים, אבל לפני עשרים ושלוש שנים).

4 אוטובוס חשמלי, שצורך את החשמל באמצעות חיבור עילי לחוטי חשמל המתוחים מעל הכביש – תחבורה עירונית נפוצה בעיר וילנה ובערים אירופיות נוספות, לצד אוטובוסים רגילים.

פעם אחת התרחצתי באו'ופיס⁵ באמבט ששימש לפניי אדם ערירי. יכולתי לנחש זאת בלי חשש לטעות: על המדף היחיד – שני בקבוקים עקומים כמו שיכורים של הבושם 'בוס' וג'ל רחצה Fa בבקבוק פלסטיק שחור. על צינור החימום נתלתה ברפיון מגבת כחולה גדולה, במרכזה – קן מתאר צהוב של פורטוגל. אחרי שהתנגבת, השארתי אותה באותו המצב המקומט בדיוק כפי שמצאתי אותה, עם שמות הערים מימין. מכל הסיפורים על פורטוגל סימנתי לי שני פרטים: מבעד לסורגי הביוב ברחובות עולה שם ריח של סרדינים אפויים, ובהאזנה למוזיקת פאדו בבתי קפה העצב חונק את גרונם של התיירים, ואנשים נלקחים לבית חולים, קצרי נשימה. לפעמים התעניינתי בוילונות בדירות, עניין פרקטי לחלוטין. באחד החדרים נזקקתי לתריסים. רציתי שהבד יכניס אור בעמעום רך, כמו בתצלומים של חדרי שינה שנעשו בבקרים, שם אור השמש דומה לחמאה מומסת. דרך בד הווילונות נראו לפעמים מבעד לחלונות של הדירות המוצעות למכירה עצים, מגרשי משחקים, רחובות, מכוניות, שטחי עיר לא בנויים, שמים.

אני מבינה שהתשוקה הזאת, אחת מאותן תשוקות המסתתרות בתוך פרצופי המזכיר מורה לאתיקה, עלולה להיראות חולנית בעיני רבים. אבל כל התשוקות כולן, אפילו אהבה, אם היא אמיתית, הן כמו הרעלה. מי שחווה אותה יודע שאהבה, לאורך זמן, היא קטלנית. הקשר בין האנשים צריך להפוך לנדוש, מפני שמהרעלה מקיאים, נחלשים או אפילו מתים. השגרה פועלת גם כנסיוב. אולי בנדודי הערב שלי בין נכסים למכירה ניסיתי לרפא את אימת החברה שהציפה אותי לפעמים, לברוח מהחברה המציעה את עצמה במגוון תירוצים. ואולי ניסיתי לעמעם את החרדה הסמויה, שתמיד מתעוררת כשחוצים את סף ביתם של אנשים זרים, גם אם בתירוץ הכרחי. את הסגת הגבול החד-פעמית הפכתי בלחיצת עכבר לרב-פעמית, את היוצא מן הכלל – לכלל, את ההרפתקה – להרגל. הכי חשוב: בהתבוננות בהיטיהם ובחפציהם הנטושים של בעלי הבית, לא עשיתי רע לאיש. הרי אנשים שמציגים באינטרנט את הפינות האינטימיות ביותר של דירותיהם – חדרי רחצה, מטבחים וחדרי שינה – ואת מחירו של כל מטר מרובע של חייהם הגשמיים, מעוניינים שכמה שיותר עיניים יראו אותם. והרי אי אפשר להאשים אדם בכך שהדמיון שלו מתחיל לעבוד בעת צפייה בסחורה. אם כי שכחתי לומר שדירות חדשות לא עניינו אותי כלל וכלל. הן מצולמות ריקות, עם עורקי הכבלים החתוכים והתלויים על הקירות, סטריליות לגמרי. פגרי צרעות מיובשים, נטולי עוקץ. "כל מה שנדרש לאדם נמרץ בן-דורנו, כל מה שנדרש לאדם נמרץ בן-דורנו." כל מה שנדרש לאדם נמרץ בן-דורנו, שכל הנראה אינו מעניין בשום תחום למעט אופטיקה, אלו משקפיים טובים. "תחבורה נוחה, בקרבת מקום יש בית ספר חדש וגן ילדים, חניון תת-קרקעי. צנרת Wavin, דלת משורינת, חלונות כפולים, נעילת חדר מדרגות בקוד." תודה לאל, אני לא צריכה לזכור שום קוד כדי להיכנס לדירות. אני חושבת שאם מישהו, למשל, הבת שלי, היה תופס אותי על חם כשאני שוקעת במודעות בלי שום מטרה ברורה, הייתי מסבירה את עצמי כמו שילד קטן אחד, בנו של מכר שלי, מסביר משחק מחשב. הצצתי מעבר לכתפו של אותו ילד, כשהוא, חיזור, הוביל את העכבר, טס

5 או'ופיס (ז'אנטיש) – שכונה במרכז ההיסטורי של וילנה. נודעה מסוף שנות ה-90 בזכות האמנים הרבים הפעילים בה, שאף הכריזו על "עצמאות" היתולית למחצה וניסחו את "חוקת או'ופיס" בשפות רבות.

ברחובות העיר, צלל בין מכוניות צצות ומתנגשות, עבר לאופנוע, לרכב שטח ולטיל, רץ על גגות קרונות הרכבת, ירה באנשים ודרס אותם, ותחת גופותיהם ניגרו על האספלט שלוליות דם. בלי להסתובב אליי, מתוך תחושה עמומה שהמשחק אינו מוצא חן בעיניי, אמר הילד: "דודה, take it easy, הדם בהיר מדי, הוא לא יכול להיות אמתי". *Take it easy*. טיול בדירות זרות היה קסום מכדי להיות קשור למציאות.

באותה שבת כיביתי את המחשב באחת-עשרה בלילה (אני זוכרת את השעה המדויקת, מפני שחיכיתי שהבת שלי תחזור מהופעה). בדקתי את הדואר האלקטרוני, עברתי בריצה על אתרי חדשות ליטאיים – גור הקרנף השחור שנולד בגן החיות בצ'סטר שבאנגליה נראה כאילו נוצק משוקולד – ועצרתי באתר מודעות הנדל"ן 'rooms1000'. שני חדרים ברחוב סטפונאס הקדוש. "דירה מקסימה בלב העיר העתיקה. חלל לא סטנדרטי. רצפות אותנטיות. תקרות גבוהות. חצר סגורה עם שני עצי אלון צעירים. חדר המדרגות מכיל שלוש דירות בלבד. שכנים ידידותיים. קרוב לשוק. אפשרות להכשיר למגורים חלק מעליית הגג. ללא תיווך. טל' נייד: ... " את התיבה הירוקה על השולחן במרכזו של חדר מואר בתצלום הראשון ראיתי מיד. התיבה, כמו הפירות בתצלומים אחרים, צולמה רק לשם אפקט הצבע, מפני שהקירות, הרהיטים ואפילו השטיח היו לבנים. על הירוק הבוהק מדי על צד התיבה, שגובהה כ-20 ס"מ, נתלה באלכסון אשכול חזרוז מצויר בצבע בהיר יותר. את המכסה לא היה ניתן לראות, כי הוא נצץ מדי, אבל יכולתי להתערב שכתוב עליו – *Ribes grossularia*.⁶ המכסה מן הסתם סגול, האותיות – ענפי חזרוז קוצניים העטופים בקו זהוב ללא פירות, הפירות רק על החלק התחתון, הסדוק, של התיבה. תיבה כזאת... את תיבת החרסינה היא הבאתי לפני הרבה שנים מאמריקה לחברתי ויקטוריה. זו שהתגוררה בגפה ושאת סיפורה לא כתבתי עד הסוף. היא הייתה מבוגרת ממני בעשרים שנה. כמוני, גם היא אהבה חפצים יפים. כשבתקופה הראשונה של העצמאות נעלמו הרובלים והתחילו להופיע תלושים, גם אז היא קנתה מחרוזת יקרה, ולא מענבר ליטאי אלא מחרוזת עתיקה מהרפובליקה הדומיניקנית, וציור קטן מאת צייר אחד שהיום הוא מפורסם מאוד (הייתי רוצה לדעת איפה הוא נמצא עכשיו), ושתי מגורות עתיקות עם אהילים. כבר הכרתי אותה כשנסעתי לכמה שנים לאמריקה. אז התחלנו לדבר ברצף מקוטע כמעט כרונולוגי – במשך תשעה חודשים היינו מתכתבות, ובקיצים היינו נפגשות. כשהייתי חוזרת משיקגו באביב, הביקור הראשון שלי בוויילנה תמיד היה אצלה. מחרוזת הענבר הדומיניקנית שכבה על שולחן האיפור, הרהיט היחיד שוויקטוריה ירשה מהוריה, שאביה אף בנה אותו בעצמו. על השולחן היא הניחה גם את התיבה הישנה, הסדוקה, מהחרסינה, ירוקה כמו ברכה מוכת ירוקת עם גרגרי הפירות הבהירים ממנה. קניתי אותה בדרום שיקגו, ברחוב 47, שם עמד ריחם של רטבים מקסיקניים ותיירס קלוי, שם תמיד נשמע מאי-שם בכי פעוטות, מוזיקה לטינית חזקה, וקרקשו אולדסמובילים ישנים, שאימצו את הנשימה העשירית, המקסיקנית שלהם. ועוד אני זוכרת את דבריה של המזכרת השחורה בחנות אלטע זאכן, שפנתה אליי ב"מאם": "מאם, זאת לא תיבה לתכשיטים אלא לסוכריות". כשהראיתי לוויקטוריה את הסדק, היא אמרה שהיא אוהבת חפצים "אינפורמטיביים" והיא תנעל בתיבה הזאת את הקיץ של 1996.

6 שמו הלטיני של פרי החזרוז.

את ויקטוריה הכרתי בהפסקה בפילהרמוניה, על כוס קפה במזנון, בתקופה שבה עדיין לא היה בליטא אפילו רמז קלוש לעצמאות. השיחה לא התחילה במוזיקה. היא אמרה שהעגילים שלי יפים מאוד ושזאת האבן האהובה עליה – קוורץ מעושן. אחרי הקפה עוד שתינו יין ולא נכנסנו לחלק השני של הקונצרט. תוך כמה שנים הפכה ויקטוריה לאחד האנשים היקרים לי ביותר, משענת במצבים קשים. אני מכנה מפגשים כאלה "מקריית שהגורל ארגן." כל מה שהיא אמרה על בני-האדם, או בכלל על החיים, היה מדויק ואמין, והתגשם. בשעת שיחה היא החוותה בידיה מחוות מעודנות ושרטטה בעשן הסיגריה סכמות של יחסים בין בני-אדם וציירה את דיוקנאותיהם. "את יודעת, באותו זמן אהבתי את בעלי למרות הכול. כמו שעיוור אוהב את הכלב שלו, כמו שווסטון אוהב את שרלוק הולמס. הסימן הבסיסי שאת באמת אוהבת מישוהו, הוא לא תשוקה, אלא השלווה שאת מוצאת לצדו. כשהוא היה נוסע למשלחות גאולוגיות, הוא היה יוצא בערב באיזו עיר ברוסיה, כמו שהוא היה אומר, למשימת ריגול, וכבר בבוקר למחרת הייתה לעמיתו 'מפת זונות' על השולחן. חב'ה, הוא היה אומר, יש פה נשים – כמו נפט. נעשה פה חיים. אבל את זה שמעתי מחבר שלו כבר אחרי שהתגרשנו. פעם אחת הוא חזר מהמשלחת ולא היה כתמול שלשום. הוא הניח על המדף שקית בד עם אבנים, ינק עוד ועוד מים מהברז כמו גמל שחוצה את המדבר, שתק לפרק זמן ארוך אף יותר, ואחר כך כרע על ברכיו והודיע: 'אני לא רוצה לחיות בשקר. אני אוהב אישה אחרת'. הרמתי את ידי מעל ראשו ובירכתי אותו: 'א' נה ד'רו'. א'די ב'לגוט'ורי. / ס'טופאי ק' ד'רוג'ים. או'ה' נ'פ'יסן ו'ר'ט'ר...'". אחרי הפוטש של 1991 הוא שלח לי בלי שום מכתב נלווה, משום מה ממוסקבה, את ספרו של ירופייב 'מוסקבה-פוטושקי' עם פסקה מסומנת. זו שבה, את בוודאי זוכרת, כבר לקראת הסוף, איפה שמתואר איך רכבת דורסת גבר, מחצית גופו נשארת לעמוד ליד פסי הרכבת כמו פרוטומה, וילדים תוחבים לפיה של הגווייה סיגריות בוערות. הוא בוודאי בכה כשקרא את זה. רוב הסיכויים שבאותה עת כבר היה שתיין גמור... חתוך לחצי. הבנתי גם שבמוסקבה אין לו אישה שהייתה יכולה לרצות לקרוא את הפסקה הזאת, והרי יש במוסקבה מיליוני נשים... ויקטוריה הראתה את תמונות הבעל, אבל גאולוג סובייטי הוא בשבילי לא אישיות אלא טיפוס – סוודר מחוספס, מגפיים עם שרוכים, זקן וסיגריה בין השיניים או ביד. אמור, טיין שאן... שמותיהם של יעדי המשלחות בסיפור נשמעו אז כהמשכו של שיעור גאוגרפיה שטרם נשכח, ואילו כעת, כשאני נזכרת בכל זה, הם נשמעים כמו שמות של פרפרים. מדי פעם אכלנו אצל ויקה פירות שנשלחו, אני משערת, על ידי הבעל: תמרים מיובשים, משמשים, רימונים נועלי חך וחלווה. מינרלים לבנים, סגולים ואפורים, אבנים שבשבר שלהן נצצו גרגרים כסופים, לא הלמו את הספרים על מדפי הארון של חברתי, כמו שהטבע לא הולם את התרבות. ואילו ויקטוריה לא הלמה את בעלה, כמו ששירה לא הולמת את הצ'סטושקות.⁸ מעולם לא שאלתי מדוע לא היו להם ילדים, הרגשתי שאולי השאלה לא תמצא חן בעיניה, אולי אפילו תעורר איזו נקודה כואבת מהעבר, או,

7 רוסית: "אינני מחזיקך. תהי ברוכה דרכך. / לכי לאחרים. נכתב כבר ורתר..." (מתוך שירו של בוריס פסטרנק "פרידה").

8 פזמונים רוסיים עממיים לעגניים.

גרוע מזה, תצנן את יחסינו. מעשים מסוימים של ויקטוריה הפתיעו אותי. היא מעולם לא הכירה אותי לחברותיה. אני זוכרת שהענקתי לה במתנה גור חתולים אפור, כדי שלא תרגיש כל כך בודדה. היא זרקה את הגור מהדלת ברגע שיצאתי, בלי שום סנטימנטים, בלי רגשי אשמה. הגור גדל, הפך לחתול חצר טורף, שלפעמים קיבל מזון מהשכנים ושכב בתנוחת כיכר לחם על הרדיאטור בחדר המדרגות, ונהם כשעברתי על פניו. בחודש מאי, כשרק חזרתי, שתלנו את שיח ההרדוף שתפס פינת חדר שלמה. הפרח שפרח בקיץ בפרחים ורודים, עיניה השקדיות של חברתי, רגליו המעודנות של שולחן האיפור מעשה ידי אביה, התה שהתפזר בספל לכדי שלמות יפנית – והחדר הפך לאי של חיים באמצע העיר העתיקה הגוססת. הקדשנו יותר זמן מהנדרש לשטיפת חלונות ולשתיית יין. לעיתים ליוותה אותי ויקה החוצה במדרגות הצולעות כבר בלילה, עטופה בחלוק משי שבעלה הביא ככל הנראה מקזחסטן, חלוק שצבעיו התכולים, האדומים, הירוקים הבוהקים על רקע צהוב לימוני לא הלמו לא את עורה ולא את שיערה החיזור קקש, אך על רקע דלתות הקומה הראשונה, שהיו תלויות על ציר יחיד, הם נראו קולנועיים. בלי לחצות את מפתן הבית אמרה ויקטוריה להתראות וחזרה פנימה בלי שהסתובבה. המנהג הזה שלה מצא חן בעיניי. הערכת את כסימן לכוחו של אדם בודד, כיכולת לחזור, אחרי מפגש, אפילו עם אדם קרוב, אל עצמה. אני נפרדת אפילו ממכרים קלושים בנפנופי ידיים מרובים, בחיכים, במבטים חוזרים ונשנים בעוזבים, אולי גם מפני שהמקום שאליו אני הולכת מפחיד הרבה יותר מהמקום שבו הם נשארים. היו ימים שבהם חברתי לא ענתה לטלפון, ואם הגיבה, אמרה משפט מוזר: "היום אני לא יכולה לקבל את פנייך." עד סוף חייה פנתה אליי בלשון כבוד, בהתחלה זה עצבן אותי, ואחר כך התרגלתי. אני זוכרת שפעם אחת באתי אליה בחורף, בוכייה, בהיריון מתקדם, התינוקת כבר זזה. באותו יום נדמה היה שבחברתי באורח החיים הלא נכון, באדם הלא נכון, במקצוע הלא נכון. זה היה אחד מאותם ימים שבהם פוקדת אותך ללא סיבה ברורה ראייה של עתיד שגרתי, משעמם, כמו משוכפל, ואף על פי שאינך יכולה לשנות דבר, את עדיין רוצה שמישהו מהצד יסתור את התובנות שלך, כדי שתרגישי קצת פחות אומללה. אני זוכרת שבאותו יום פרשתי לפני ויקטוריה את כל הספקות שלי במשפטים עם פסוקיות תנאי: "אם... אז", כל תחזית שלי להמשך החיים הצגתי כאסון. חברתי כיבתה את הרדיו, הרתיחה לי תה רוסי, השליכה על ברכיי את הצעיף שהשילה מכתפיה כשהוא עדיין חם (באותו רגע חשבתי שהיא בכל זאת קברה ילד), ותוך כדי שתיית תה עם כוהל טהור פתחה בדברים, פחות או יותר כך: "ההיגיון תמיד עוצר אותך. את מתאמצת למצוא חוקיות ולנחש את הסוף. הגורל לא עולה במעלית. האופק תמיד מעורפל, אין דרך לנחש את הסיום. יכול להיות כך, יכול להיות אחרת. אל תיקחי על עצמך את התפקיד של אלוהים. אנחנו שוחים ביים ללא חופים ותמיד מתים לבד. יחסים עם גברים תמיד נראים כטרגדיה בגיל צעיר, כטרגיקומדיה בנישואין, ובגיל זקנה הם הופכים לקומדיה. כדור שנורה במדויק אל המטרה, בוחר גם כן במדויק מישהו אחר. אנחנו מתנהלים לפעמים על פי אמיתות שמחקנו אותן מהיומנים כי חשבנו שהן מפוקפקות. סופר אחד אמר שרובה שתלוי על הקיר בתחילת ההצגה, חייב לירות במערכה האחרונה. אחר חשב שאותו רובה במערכה האחרונה – חייב להיתקע... אפשר להתייחס לכל נוסחה גם כאל קישוט. הנדנדה בחצר – תעצמי עיניים – צורחת כמו להקת שחפים,

והחתולים בוכים כמו ילדים. החבל שעליו אני תולה כביסה יכול לשמש גם למשהו אחר... הכול כפול ומשולש. מעבר לגבול יש עוד גבול, מתחת לכל תחתית יש עוד תחתית. בין הערביים, להקות הציפורים שעפות דומות לדגים המסתובבים במים. השתקפויות כפולות, מרובות, וכך עד האדמה, עד גרעין המוח..."

אבל כדי למות לא בחרה ויקטוריה בחבל כביסה. קשה לספר איך אדם יוצא מדעתו, מפני שבהתחלה זה קורה כמעט בלי שאפשר לשים לב (ואף אין לי ספק שרבים ימצאו סימני שיגעון גם בטקסט הזה). בחורף, כשגרתי בשיקגו, קיבלתי מוויקה מכתב על כך שהרועה הגרמני של בן השכן הפיל אותה בחצר. בבית החולים עשו לה תפרים בראש. השכן שילם לה פיצוי כספי כדי שהיא לא תזמין משטרה. ידעתי שהיא לקחה את הכסף לא מתוך תאוות בצע אלא מתוך פחד, היא פחדה מכל השכנים שלה. בחצר הזאת ברחוב סטפונאס הקדוש היא הרגישה בין הפולנים המקומיים כמו גוף זר. היא הייתה חומקת בשקט לחדר המדרגות ומברכת אותם לשלום רק כדי לצאת ידי חובה, כאילו רצתה להיות בלתי נראית. האימה חייטה בתוכה באופן עצמאי, כמו שכן נוסף, והיא לא נוצרה משום מקום. חברתי נולדה בסיביר. אביה גורש לסיביר רק בניסיון השלישי. בפעם הראשונה הוא הסתתר באבוס, חיפשו אותו בקלשון שרק במקרה לא ננעץ בו, ובפעם השנייה הוא הסתתר מעיניהם במעבה היער. ויקטוריה סיפרה לי שבשובם הניימן נראה לה כמו נחל קטן, ואילו המילה ⁹ledai לא נקשרה בשום אופן לקינוח, פירושה תמיד היה גושי קרח, מפני שבסיביר לא הייתה קיימת המילה "מורוז'נויה". בקיץ, כששבתי מאמריקה, התקשרתי אליה, אבל ויקטוריה אמרה את אותו משפט מזוז שלה: "היום אני לא יכולה לקבל את פנייך". נפגשנו בבית קפה בעיר העתיקה, כעבור שבוע, במקרה. היא ירדה תחובה מאחורי השולחן המרוחק ביותר, בסוודר צהוב, משקפי שמש ומטפחת. ציפורניה היו צבועות באדום עז. היא נראתה כאילו התחפשה לצורך הצגת חובבים כלשהי. "שלום. מתקשרים אליי אנשים לא מוכרים", היא אמרה תוך סקירת הסביבה וכיסוי פיה בכף ידה. "כמה פעמים ביום. לפעמים בלילה. גבר אחד וכמה נשים. הם מדברים רוסית, פולנית. הם מקללים, שואלים כמה אני משלמת על הדירה, ובפרט – כמה על המים החמים, אני מרגישה שהם שיכורים, ועוד שומעים שם קולות אחרים, חדרים אחרים... יכול להיות שזאת החבורה של בעלי הכלב. דרך אגב, כשהוא מגיע לבקר את אבא שלו, בדרך כלל מאוחר בערב, אז הכלב יוצא מהמכונית ונושא אקדח." "ויקטוריה, קולות אחרים, חדרים אחרים – זה שם לרומן, "צחקתי, "והכלב מחזיק מטרייה. מטרייה מתקפלת של גברים דומה יותר לאיבר מין של סוס." – "קריאת היתר שלך תמיד מנעה ממך לתפוס דברים פשוטים. הם רוצים לגזול ממני את הדירה שלי. אבל בינתיים לא החליטו איך לעשות את זה. הם יודעים שאני גרה לבד. בחורף האחרון, כשלא היית כאן, הרבה דברים השתנו. את הקומה הראשונה קנה צורף, הוא התקין בחצר מצלמת מעקב. לפעמים הם צופים בהקלטות ורואים שבמשך תשעה חודשים אף אחד לא בא אליי... גם את אל תיכנס, אני פוחדת שגם אותך הכלב הזה יפיל יום אחד. כלבה, וקוראים לה אָרְגָה... אני אומרת

9 Ledai (בלטיאית), מורוז'נויה (ברוסית) – גלידה. המילה ledai יכולה להתפרש גם כרבים של ledas (קרח).

את זה כי אפילו הכלבים הרעים ביותר מתבלבלים לרגע, כשקוראים להם בשם שלהם...
 בחודש שעבר הייתי בבית הבראה, וכשחזרתי, מצאתי את הרדיו מכונן לתחנה אחרת, ניגנו
 שם מוזיקה, ואני הרי שומעת רק חדשות. הטלוויזיה לא הראתה כלום, ריצדה, ואחרי
 שנסעתי – היא פעלה. בסוף השבוע נעלם הספל שלי, ומצעים, וחתיכת נְפְרִיט מהמדף,
 והדגלון הלאומי שסרגתי בראשית ימי סאיודיס.¹⁰

אירוועי ההמשך התפתחו כמו בסרט שהתקדמות אטית יותר בעלילתו לא התאפשרה
 בגלל מחסור בתקציב. על אשפוזה בבית חולים בגלל עלייה בלחץ דם ויקטוריה עדכנה
 אותי בעצמה, מטלפון ציבורי במסדרון. בסופו של אותו מסדרון צבוע ירוק, תוך צפייה
 בגינת בית החולים, שבשביליה התהלכו, משום מה בשלישיות, חלוקי פלנל, היא אמרה:
 "את חושבת שירפאו אותי פה? הם יהרגו אותי בקרינה. במנות, כמו שאת אוכלת ארוחת
 בוקר, ארוחת צהריים וארוחת ערב. אתמול עשו לי צילום ריאות, הנחתי את הסנטר על
 מדף... אמרו לי, זזת, צריך לעשות מחדש. עדיף כבר לגמור הכול בבת אחת. שתי הנשים
 ששוכבות איתי בחדר לא חולות בשום דבר, השכיבו אותן שם כדי לעקוב אחרי מי שמבקר
 אותי. הבן של השכן שלי ומנהלת המחלקה כאן שייכים לאותה חבורה, ראיתי בגינה הזאת
 שאתמול אחרי העבודה היא נכנסה למכונית וזהה לחלוטין לזו שבה ההוא בא עם הכלב
 לאבא שלו." את המאפים שהבאתי לה ויקטוריה לא אכלה, נאמר לי שהיא רק אספה
 בקצה אצבעה את הקרם מלמעלה ובלעה לאט, כמו ילד ביום הולדת שכבר שבע מכל
 הממתקים. כשבאתי לבקר אותה אחרי סוף השבוע התברר שכבר שחררו אותה. היא לא
 ענתה לטלפונים, ובערב חלונותיה היו חשוכים. החלונות, כמו שאמר סופר אחד, נשארים
 חשוכים בשני אופנים – יש חושך שמאחוריו אין שום דבר, כשהאנשים יצאו מהבית,
 ויש חושך שמאחוריו הם ישנים (חלונותיה של ויקה היו חשוכים בחושך הראשון). במשך
 שבוע נוסף גירדתי בערבים את הדלת, מוקפת באותו ריח כבוש של חדר המדרגות המזכיר
 חבצלות, שהחל להתמוזג בהדרגה עם סירחון המים של הפרחים שמעולם לא הוחלפו,
 ואז התקשרתי למשטרה.

הגיעו שניים. עמדתי בחדר המדרגות, כשאחד מהם, גבר שמן המתנשף בכבדות,
 חיטט במנעול, וכל רגע אסף מהרצפה את חפיסת הסיגריות שחזרה ונפלה מכיסו, ואילו
 השני נשאר לחכות בניידת בחצר. בקומה הראשונה נשמע השיר "Kolorowe jarmarki",
 שגם אז כבר מזמן לא היה באופנה. האישה שהתגוררה בקומה של ויקטוריה פתחה את
 הדלת, בהתה במבט חצוף, מאחוריה נראתה נערה שסחטה דרך חיתול בד תפוחי אדמה
 מגוררים לצפליניני¹¹ לתוך קערת אלומיניום. פניה של המתבגרת נראו גסים, כאילו נוצקו
 מאותה עיסת תפוחי אדמה. המכה שפרצה את הדלת כמו מילאה את החדר באבק סמיך.
 דוק עדין, חריף, כמו של קבר, כיסה את כל החדר, שהיה מסודר ומרוהט כחדר שינה של
 אדם ערירי אחרי מסיבת החיים: את השטיח הוורוד הדהוי, את המנורות תחת האהילים
 האדמדמים, את שולחן האיפור שעליו מסדר של בקבוקוני תרופות ושל פריטי טיפוח
 נשיים, שהמתכת שלהם הייתה כל כך דהויה, עד שלא היה ניתן לראות את קווי המתאר

10 סאיודיס – תנועה שהובילה את המאבק למען חידוש עצמאותה של ליטא מברה"מ. הוקמה ב־1988.

11 צְפֵלִינִי – מאכל ליטאי מסורתי, מעין קציצת בשר במעטפת תפוחי אדמה מגוררים.

שלהם. ביניהם, כאילו הוסרה זה עתה מהצוואר, שכבה מחרוות הענבר ולצדה התיבה שלי, שכשהרימו אותה, נשאר על האבק של השולחן חצי סהר חיוור. "לא לגעת בחפצים," אמר השוטר, כאילו קרא את מחשבותיי. חזרתי לחדר המדרגות. דרך הפתח שהשאירו בהיכנסם בדלת האנשים שהגיעו מהפרקליטות, ראיתי חלק מהחדר ואת מחצית הגופה לאור הבזקי המצלמה. ויקה ישבה על הספה. היא נראתה כבדה מכפי שהייתה באמת. שער שיבה לא צבוע, כשהכרנו שערה היה בצבע קש. רכבות בגרביון. ברכיים מופרדות מעט, רגל נפוחה ליד הקרסול, מחולצת למחצה מנעל הבית, העקב נשען על הרצפה. בקדמת השולחן כוס ריקה, מכל עם חרדל, כדורים בשני צבעים, קפסולות ג'לטין, נרתיק משקפיים והמשקפיים עצמם, שבהו באופן עצמאי בדלת וראו את כל מה שקרה כאן עד כה. הטלוויזיה הדלוקה לא הראתה כלום ורק ריצדה בנקודות.

כעת, כשאני מדיפה ריח של עוגת התפוחים והקינמון שאפיתי לבתי שחוזרת מהופעה, בשבת רגילה הדומה לשבתות אחרות שלי, צפיתי במודעת נדל"ן למכירה והתחלתי לחשוב שאותו מספר טלפון נייד יוכל להסביר לי משהו. הדירה למכירה הייתה, על פי הכתובת, מרוחקת בתים אחדים מזירתה של ויקטוריה, אבל לא ביקרתי מעולם באותו בית, וגם ויקטוריה מעולם לא הזכירה באוזניי שהיא מכירה מישהו בבניין הזה. כשאדם מת, חפציו לא בהכרח נלקחים על ידי קרובי משפחה, במיוחד שלוויקה הייתה רק בת-דודה, אבל לא ידעתי אם לאותה אישה יש זכות כלשהי לירושה. כשמצאנו אותה יחד עם השוטרים שהגיעו, אנשים באו לחדר המדרגות גם מהחצר – זרים, לא דיירים מהבניין שלה. לא בהכרח מישהו גנב את התיבה. אבל בכל זאת... עניין אותי, ידו של מי – סוחר עתיקות, גנב, מכר, שכן, חבר שמשום מה לא הכרתי, או גורל – באיזו דרך ומתי לקחה את החפץ, שגם אחרי זמן כה רב לא השתנו רסיסי הירוק והסגול שלו, ושהובא ממרחק כה רב, מרחוב 47 בדרום שיקגו, שהדיף ריח של תירס קלוי ורטבים מקסיקניים, והונח על השולחן כקישוט, רק לשם אפקט של צבע בתצלום, "מאם, זה לא לתכשיטים אלא לסוכריות..." "Stucham..."¹² – שמעתי קול גברי מעומעם, כשבבוקר יום ראשון אחרי לילה כמעט ללא שינה חייגתי למספר הטלפון הנייד. "אני מתקשרת בקשר למודעה. אולי אפשר לראות את הדירה שאתם מוכרים?" בשפופרת נשמעו נביחות כלב (בנביחות חסרות סבלנות כאלה כלבים מבקשים מזון). "Sprzedaje trzy mieszkania. Świętego Stefana? Najlepiej," "żeby pani przyszła jutro po piątej. Bo pozajutro wyjeżdżam na miesiąc דיבר כאילו היה בטוח שווילנה כולה קונה דירות בפולנית. ב-"jutro" התלבשתי כדי להיראות אמינה בעיני עצמי. בשחור. חבשתי מגבעת צמר שלעולם איני חובשת, כי היא מוסיפה לי גיל. דחפתי לתיק עצמות עוף לכלב, אף על פי שידעתי כמעט בוודאות שלא יהיה לי אומץ לתת לו אותן. כשחלפתי על פני חנות קוסמטיקה, שבימי חייה של ויקטוריה עמד במקום שלה מרכול, מכרו שם במחלקה נפרדת מאפים עם בשר מטוגנים בשומן חזיר, ובחורף שלוש מדרגות צמנט היו מתכסות בשלג – תפסתי שאחרי מותה של חברתי לא

12 פולנית: "שומע".

13 פולנית: "אנחנו מוכרים שלוש דירות. סטפן הקדוש? הכי טוב שגברתי תגיע מאר אחרי חמש. כי מחרתיים אנחנו נוסעים לחודש".

הלכתי ברחוב הזה אף פעם, אף על פי שרבע שעה הליכה בלבד מפרידה בין ביתי לרחוב סטפונאס הקדוש. ככל הנראה נמנעתי מהמקום באופן לא מודע, מתוך אינסטינקט של הישרדות. נדמה לי שברודסקי אמר שאפשר לחזור לזירת הפשע, אבל לא יעלה על הדעת לחזור לזירת האהבה. ביליתי עם ויקטוריה שעות רבות של חוכמה, שהשכל האנושי – במיוחד עכשיו, כשאני כבר כמעט בת חמישים, וככל שהקשר בין בני האדם הולך ונעשה לא מיני – יכול לכנות גם "אהבה". אבל כשפניתי לחצר הסגורה, הסלולה – שבה צמחו שני עצי אלון – ריחו של הפשע עלה. דירתה של ויקה הייתה מעבר לשני בניינים נוספים, חלונותיה פנו לחצר, הם לא נראו מהרחוב. אבל יכולתי לדמיין אותם בקלות. רוב הסיכויים שמסגרות העץ שניקינו אותן בכל אביב בסודה לשתייה ובנוזל "סניטרני" כבר אינן, ודאי החליפו אותן במסגרות פלסטיק. בשער החצר, כמו בחצרות רבות בעיר העתיקה בימים אלה, התקינו שערי עץ עם קודן, ומאחוריהם מחסום, אי אפשר להיכנס בקלות כמו שאני נכנסת לתצלומי המקום. ייתכן שבחדר המדרגות הישן מונחת על הרדיאטור כיכר לחם יבשה... דומה לחתול. אותו חדר מדרגות היה מואר באופן מוזר – בפנייה התחיל הצל שלך לעקוב אחריו לרגע, כמו אדם זר. תליתי את התיק על הכתף, קרבו אליי אישה וילד, תוך כדי המעבר שאל הילד את אמו אם המלאכים הם יונקים, האישה גיחכה, הצצתי אל חדר המדרגות הפתוח ובקומה השנייה צלצלתי בדלת המשורינת (היא נראתה חדשה, אבל על הידית היה כתם שחור, שהשאירו אצבעות לא נקיות). הכלב שבדירה התחיל לנבוח. "Proszę, wejść. Tylko zamkne swego przyjaciela",¹⁴ צעק מהדלת הנפתחת הקול הזקן המוכר כבר, ובפנים נקשה דלת אחרת. כמו בדירות רבות בעיר העתיקה, גם כאן המסדרון היה מחובר למטבח. מעבר לדלת הפתוחה למחצה בקצה המסדרון בעל הבית נתן פקודות לכלב הצווח, ואני פניתי מהמטבח דרך המסדרון למחצית הימנית של הדלת. החדר היה בדיוק כמו בתמונה, רק בתלת-ממד. פעם כבר הייתי כאן... בלי להשתקף במראות, בלי ריח, בלי קול, בלי פנים, וכמו שחשבתי עד אתמול בערב, בשבת, בלי השלכות... רהיטי עור לבנים. שטיח ארוך-שער, לבן כמוהם. אף לא ספר אחד. על הקיר המסויד בטיח בהיר – פאזל ממוסגר של איזה אלף חלקים עם מגדל אייפל, חגורת נוי ארוגה עם כיתוב חגיגי "ולאדיסלב בן 60" ושעון עם מטוטלת מכנית, בתצלומים לא ראו את הצד הזה של החדר. מסך לבן של מחשב מק. חגורת הנוי והשעון נראו כאילו נגנבו מהזמן שהחדר הזה הכיר, ואילו המק – כאילו נגנב מאדם שהחדר הזה מעולם לא ראה. וילונות פשתן מוגפים למחצה. בתמונות הם היו מוגפים לחלוטין. בין הווילונות, על אדן החלון – כלוב נחושת, קטן מדי לציפור גדולה. ליד הכלוב, ולא על הקשת שהותקנה במיוחד לאחיזה, ישב, כמו מת, תוכי מסובב לחצר, ראשו משוך אל בין הכנפיים, ללא כל תגובה לאדם שנכנס. על השולחן הלבן החפץ היחיד – "Ribes grossularia". ניגשתי לתיבה, אף שהרגשתי בסוליות נעליי שעל השטיח הפריך נשארות עקבות מלוכלכות. מכסה התיבה – סגול, על גבי הצד הסדוק מסתלסלים אשכולות חזרוז ירוקים. הושטתי את ידי, תפסתי אותה במכסה, ובאותו הרגע בדיוק נשמעה ממש מאחורי גבי שאלתו של הזקן, שעד אותו רגע לא היה קיים כגוף: "גברת, את אוהבת חפצים יפים?" בליטאית...

14 פולנית: "בבקשה, היכנסי. רק אסגור את החבר שלי".

הסתובבתי אל הקול, כבר עם המכסה לבדו בידי, כי תחתית התיבה החליקה מטה, אבל לא נבהלתי, החפץ לא היה צפוי להישבר על השטיח הפרוותי. ואכן התיבה לא נשברה. טוק טוק... התוכי נרעד, נפנה בפתאומיות אל החדר, ובראשי התחיל לפמפם המונולוג של ויקטוריה: "ההיגיון תמיד עוצר אותך. את מתאמצת למצוא חוקיות ולנחש את הסוף. הגורל לא עולה במעלית. האופק תמיד מעורפל, אין דרך לנחש את הסיום. יכול להיות כך, יכול להיות אחרת. אל תיקחי על עצמך את התפקיד של אלוהים... כדור שנורה במדויק אל המטרה, בוחר גם כן במדויק מישהו אחר. סופר אחד אמר שרובה התלוי על הקיר במערכה הראשונה, חייב לירות במערכה האחרונה. סופר אחר חשב שאותו רובה במערכה האחרונה – חייב להיתקע."

Take it easy. אני מבינה מצוין שהסיפור היה חייב להסתיים אחרת. בצורה ברורה יותר. הגיונית. עם פתרון משכנע. עם סיום חביב, כזה שמוצא חן בעיני המורה (האמא והדודה), ברור מהקריאה הראשונה, כמו שידעתי לפתח אפילו בחיבורים בנושא לבחירה בכיתה י"א. מדוע בכל זאת לא כתבתי אותו עד הסוף? הרי נדמה לי שהיה לי הכול: עלייה שאי אפשר להמציא, דמות בעלת אופי, מוות – אני אוהבת מאוד כשנקבר בסיפור אדם רגיש, טוב, שקרס תחת עול הנסיבות, אז הקוראים חושבים שהכול קורה באמת, ובוכים. אפילו בחרתי שני ציטוטים, אחד מהם, מאת סילביה פלאט, התאים להתחלה: "רק המתים פוגעים בי בתשומת לבם, ושום דבר כבר לא יקרה." השני, נדמה לי, מאת מחבר ליטאי, התאים למיטב זיכרוני לסוף, אבל עכשיו הוא נעלם לי. אני מזדקנת, כבר הרבה דברים חשובים יותר מזה אני לא זוכרת. בסוף הסיפור, למשל, היה יכול להתברר שהזקן המוכר את הדירה היה הבעלים של הכלב שהתנפל על ויקטוריה, ואחת משתי הדירות האחרות שהציע למכירה הייתה שלה, והייתי פותחת עוד פעם את דלתה של חברתי המתה אל החדר, ובו פרחי הרדוף שלא נשתלו מחדש במשך שנים רבות, ובגלל זה גם הם מתים. התיבה לא הייתה צריכה להחליק בסוף מידיה של המספרת. כשהזקן קרב לאישה, התוכי היה פונה לכיוון החדר. נוצות תכולות, ירוקות, אדומות על רקע צהוב לימוני... חלוק המשי הקטן, הכלוא, שהובא מקזחסטן... טוק טוק... הציפור יורדת באלכסון מהביצה שדגרה עליה במקום לא הולם, ביצה הדומה לאבן של מחרוזת מענבר דומיניקני, מסובבת את הראש וקוראת: "היום איני יכולה לקבל את פנייך..." הזקן הדאוג מדלג בתנועות מוזרות למסדרון, כמו שק גדול הנמשך בשרוכים בכיוונים שונים, פותח את דלת החדר האחרון ומשחרר את הכלב המורעב... אבל אותי, בדומה לרבים שהגיעו כמעט לגיל חמישים, מעניין הרבה יותר לקרוא או לחטט באינטרנט מאשר לכתוב, לכן אני מיד פורמת עלילות מומצאות ללא רחמים, כמו סוודר ישן.

הדבר הרע היחיד הוא שיש לנו בבית רק מחשב אחד. גם הבת שלי, אני שומעת, נוקשת עכשיו על המקלדת, כמו גשם הניתז על אדן החלון. היא אפילו שולחת הודעות בלי להציץ בטלפון, מקלידה במהירות ביד אחת. אני מדליקה טלוויזיה, זמר צעיר מושך ארץ מתוך אופרה של ובר. הייתי רוצה שישדרו כתבה מגן חיות, שבו גור של איזו חיית בר יונק חלב מבקבוק תינוקי. הגורים יונקים חלב בתיאבון כזה, עד שרואים להם את הלבן בזוויות העיניים. הייתי שמחה לראות גם איזה סרט עם סקרלט ג'והנסון, אני אוהבת

ששפתיה של השחקנית הזאת חיות בנפרד מהגוף. או וודי אלן: "אם אלוהים היה חוזר, הוא היה מקיא כשהיה רואה מה עושים פה בשמו". אני מוציאה פיג'מה ושני כדורים שאני חייבת לקחת, והולכת לחדר האמבטיה. "הלילה אני אישן ליד הקיר", אני צועקת שוב לבתי, כדי שלא תעלה על דעתה לטפס למיטה שלי באמצע הלילה, ומיד חוזרת מהאמבטיה ומניחה למים החמים לזרום, מפני שהטלפון הקווי מצלצל. אחרי אחת-עשרה בלילה מתקשרים רק שני אנשים, ולכן אני עונה ומנסה לנחש אם זה בן-דודי או דיאנה. בשפופרת נשמע בהתחלה רעש, צלצול זכוכית, "תזדייני, דוֹרה",¹⁵ שיעול ושאלה: "טוב, אז איך ניסע בשנה החדשה? כמה את משלמת עכשיו על מים חמים?" קול גברי שנשמע ערני, כמו של מגיש חדשות ערב, בשפופרת נשמעת בשקט אותה אריה מתוך אופרה ששמעתי זה עתה בטלוויזיה, מלחששת כמו ספה חורקת, נשמעים גם קולות אחרים, חדרים אחרים. "את חירשת, בלאט, פוסלה פיירוורקוב, שטו לי?"¹⁶ אני מצמידה את הטלפון לשפתיים, עוטפת אותו בפלנל של הפיג'מה ואומרת בשקט אבל בבירור: "את לי הסחלב של הרגש, אני רק בסרט צופה", ומושכת את כבל הטלפון החוצה מהשקע. בלי להציץ פנימה, אני סוגרת את דלת חדרה של בתי. אני לא מציעה פנימה מתוך פחד, מפני שאחר כך נראה לי ברור – הילדה יצאה מזמן מהבית, קלידי המחשב מקישים שם בעצמם, בלי שום יד, כך מגנן הפסנתר המכני בסרט ישן אחד. אני מוזגת לכוס מים לכדורים ללחץ דם, באוזניים – גאות ושפל, אני מתיישבת על המיטה. אם מישוהו בלתי צפוי ייכנס עכשיו בדלת, "המכה שפרצה את הדלת...", הוא ימצא אותי ככה, כמו שאני משתקפת במראה המלוכלכת מסימני אצבעות, לא ברור של מי, שקבועה מעל השידה. שער שלא נצבע בזמן. רכבת בגרביון, מהעקב עד האגן. בקדמת השולחן זרוקות תרופות שלא הספקתי ליטול, נרתיק משקפיים פתוח והמשקפיים עצמם, שיבהו באופן עצמאי בכל מה שיקרה כאן. נעלי בית שכמעט נשטמו מהרגליים המתנפחות בקרסוליים לפנות ערב, העקבים – על הרצפה. הטלוויזיה לא מראה שום דבר, רק מרצדת בנקודות. אני עצמי כבדה יותר בעיני עצמי, כשאני מהרהרת בצורה מאומצת.

החצר שלנו באמת שלוהה, אפילו משעממת. זאת עובדה. כבר סיפרתי... רק פעם אחת התחילה כאן פניקה – דמיטרי שרף צמיגים ישנים, מעל הגג עלה עשן שחור מסריח, ותיירים יפנים צילמו אותו בתור "מקומי". אבל אז, כששכבתי בחושך על השביל המאובק ליד האגבה של השכנה הקשישה, וכששמי הכוכבים מעליי נראו כמפולחים במשולשים מכוכבים, חלף לידי בחיוך הבעלים של בית ההארכה לתיירים. מתוך טקט הוא לא אמר לי שלום, ראה שאני עטופה בשטיחונים ושתויה לגמרי (אילו היה שואל מתי התרחש קרב גרינוולד, לא הייתי זוכרת). הוא כנראה אומר שלום בנימוס לא מפני שפניי הקשוחות דומות לפנים של מורה לאתיקה, אלא מפני שיום יבוא ויהיה לו נוח יותר להציע לי לעבור ו"דומה ס בולשימי אוקנאמי". בטח הזקנה כבר עברה לשם... האגבה. והשרפרף. לא ראיתי אותם מזמן. אני תואמת לסטנדרטים של בעלי בית ההארכה: בשנה שעברה לקח אותי אמבולנס שואג מהבית עם רכבת בגרביון. אני יוצאת לחצר בשער פרוע שלא

15 רוסית: מטומטמת.

16 רוסית: "אחרי הזיקוקים אולי?"

נצבע בזמן, ולפעמים אני תולה כביסה יחפה, לבושה בכתונת לילה רטובה. הבגד האחרון שנתלה הוא כתונת הלילה – אני חוזרת לחדר המדרגות, מתכסה בגיגית הפלסטיק. הוא רואה שאני יוצאת מהדירה שנמצאת במיקום נוח מעל בית ההארחה. בנוסף, מחירי הנדל"ן צנחו עכשיו באופן חריג. למה אני לא אומרת לשכנים שלום מנומס, כמוהו? רוב הזמן אני לא שמה לב אליהם. אולי אני לא אוהבת לברך אנשים בחצר שלי ברוסית ובפולנית, ואילו יפנית אינני דוברת. השכן היחיד שמדבר כאן ליטאית הוא שחקן שגר בקומת המרתף. אבל נדמה לי שהתפקיד המושלם שלו הוא העמדת פנים של ליטאי. לאמתו של דבר, הוא זר. זר מחיל האוויר של המדינה העוינת אותנו, מפני ששם בנו הוא יורי, והאמא – ולנטינה.¹⁷ אם איעלם פתאום, שום שכן לא ישים לב לכך. רק החתולה בצבע חמר תביט בכיוון חדר המדרגות בעיני נפרטיטי שאינן רואות דבר.

מוטב שאכבה כעת את האור. אכבה את האור, תדעו לכם, לא מפני שנבהלתי ממשוהו, אלא קודם כול כדי לא לראות את ההשתקפות שלי במראה. חלונות הדירה מצד החצר אמורים להיראות חשוכים לגמרי. אותו חושך ראשון, כשנראה שאין אנשים בפנים. אבל אני נמצאת. נמצאת ואפילו חושבת. אני תמיד משתדלת להתרכז ולהסיט את המחשבות מעניין מעצבן, לא ברור או אפילו מיסטי, אל המציאות הקונקרטי. צריך להשתדל לפשט את העניינים, לפרק כל בעיה לחלקים, אז הפחדים יצללו לצדדים, כמו מקקים באור. ברגע שחשבתי על ההפשטה, נזכרתי גם בציטוט השני, זה שהיה מתאים לסיפור על ויקטוריה, אילו כבר הייתי, לכל הרוחות, מצליחה לסיים אותו. הציטוט הראשון היה מאת סילביה פלאה, "רק המתים פוגעים בי בתשומת לבם..." אותו אני זוכרת במדויק, בכל פעם שמתחשק לי, זה אפילו משעמם. ואילו הציטוט השני, שהיה מתאים לסיים, הוא באמת מאת סופר ליטאי, מתוך הרומן של דונלדאס קאיוקאס 'קאזאש': "...העניין המפחיד ביותר הוא להרגיש שכל סיפור שהמצאת הוא אמתי." שמו של הרומן, 'קאזאש', נדמה בהתחלה לא ברור לחלוטין, מסתורי, זה נעשה כך בכוונה. אבל בסוף הספר אותה מילה נאמרת פעמים רבות מאוד, כשהיא מתפרקת לחלקים ומסבירה שקאזאש פירושו שאלה פשוטה: קאס אַש? קאס אש? קאס אש? מי אני? מי אני? מי אני? מי אני?..

17 המספרת מקשרת את השמות הללו ליורי גרין ולולנטינה טרשקובה, הקוסמונאוט והקוסמונאוטית הסובייטיים הראשונים.

18 ליטאית: מי אני?